

๓. มหาวຈจโคตตสุตต¹

[๑๙๓] เอวมเม สุตฺ : เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ เวฬุวเน กลนุทกนิวาเป. อถ ไช
วຈจโคตโต ปริพพาซโก, เยน ภควา, เตนุปลสงกมิ; อุปลสงกมิตวา ภควตา สทฺธี สมฺไมเท, สมฺไมทนีย
กถํ สารณียํ วิติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน ไช วຈจโคตโต ปริพพาซโก ภควนฺตํ
เอตทโวจ “ทีฆรตฺตาทํ โภตา โคตเมน สหกถิ, สาธุ เม ภวํ โคตโม สञฺชิตฺเตน กุสลากุสลํ เทเสตฺว”ติ.
สञฺชิตฺเตนปิ ไช เต อหํ วຈจ กุสลากุสลํ เทเสยฺยํ, วิตฺถาเรนปิ ไช เต อหํ วຈจ กุสลากุสลํ เทเสยฺยํ.
อปัจจ เต อหํ วຈจ สञฺชิตฺเตน กุสลากุสลํ เทเสสฺสามิ, ตํ สุณฺนาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามิตี.
“เอวํ โภ”ติ ไช วຈจโคตโต ปริพพาซโก ภควโต ปจฺจสฺสโสสิ. ภควา เอตทโวจ :

[๑๙๔] โลโภ ไช วຈจ อกุสลํ, อโลโภ กุสลํ; โทโส ไช วຈจ อกุสลํ, อโทโส กุสลํ, โมโห ไช
วຈจ อกุสลํ, อโมโห กุสลํ. อิติ ไช วຈจ อิมํ ตโย ฐมฺมา อกุสลา, ตโย ฐมฺมา กุสลา.

ปาณาติปาโต ไช วຈจ อกุสลํ, ปาณาติปาตา เวรมณิ กุสลํ; อทินฺนาทานํ ไช วຈจ อกุสลํ,
อทินฺนาทานา เวรมณิ กุสลํ; กาเมสุมิฉฉาจาโร ไช วຈจ อกุสลํ, กาเมสุมิฉฉาจारा เวรมณิ กุสลํ;
มฺสาวาทो ไช วຈจ อกุสลํ, มฺสาวาทา เวรมณิ กุสลํ; ปิสฺสุณา วาจา ไช วຈจ อกุสลํ, ปิสฺสุณาย วา
จาย เวรมณิ กุสลํ; ผรุสฺสา วาจา ไช วຈจ อกุสลํ, ผรุสฺสาย วาจาย เวรมณิ กุสลํ; สมฺมปฺปลาโป ไช
วຈจ อกุสลํ, สมฺมปฺปลาปา เวรมณิ กุสลํ; อภิชฺฐมา ไช วຈจ อกุสลํ, อนภิชฺฐมา กุสลํ; พยาปาโท
ไช วຈจ อกุสลํ, อพยาปาโท กุสลํ; มิฉฉาทิฏฺฐิจิ ไช วຈจ อกุสลํ, สมฺมาทิฏฺฐิจิ กุสลํ. อิติ ไช วຈจ อิมํ
ทส ฐมฺมา อกุสลา, ทส ฐมฺมา กุสลา.

ยโต ไช วຈจ ภิกฺขุโน ตณฺหา ปหีนฺา โหติ อุจฺฉินฺนมฺมลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตี
อนุปฺปาทฐมฺมา. โส โหติ ภิกฺขุ อรหํ ชีณาสโว วุสิตฺวา กตกรรมโย โอิหิตภาโร อณุปฺปตฺตสทฺตโต
ปริกฺขีณภวสฺสโยเชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตติ.

[๑๙๕] ติฏฺฐตฺตํ ภวํ โคตโม. อตฺถิ ปน เต โภโต โคตมสฺส เอกภิกฺขุปี สาวโก, โย อาสวานํ
ชยา² อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปลสมฺปชฺช
วิหริตีติ ? น ไช วຈจ เอกํเยว สตํ น เทว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ,
อถ ไช ภิชฺชโยว, เย ภิกฺขุ มม สาวกา อาสวานํ ชยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว
ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปลสมฺปชฺช วิหริตีติ.

ติฏฺฐตฺตํ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐนฺตํ ภิกฺขุ. อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกภิกฺขุณีปี สาวิกา, ยา
อาสวานํ ชยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา
อุปลสมฺปชฺช วิหริตีติ ? น ไช วຈจ เอกํเยว สตํ น เทว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น

¹ ฉ.,ม. มหาวຈจสุตตํ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปັນณาสกํ เล่ม ๑๓

² สී.,สฺยา.,ก.,อ. สาวโก อาสวานํ ชยา, ฉ.,ม. โย อาสวานํ ชยา

ปณจ สตานิ, อถ ไช ภยโยว, ยา ภิกขุณีโย มม สาวิกา อาสวานัน ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตตี
ปณณาวิมุตตี ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรณฺตีติ.

ติฏฺฐจตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุ, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุณีโย. อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสโกปิ
สาวโก คิหิ โอิทาทวสนโน พุรฺหมจาริ, โย ปณจฺนนํ โอรมฺภาคิยานํ สลฺยโณชนานํ ปริกฺขยา โอบปาติโก
ตตฺถ ปรีนินฺพพายี อนาวตฺติธฺมฺโม ตสฺมา โลกาทิ ? น ไช วจฺจ เอกํเยว สตํ น เทว สตานิ น ตีณิ
สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปณจ สตานิ, อถ ไช ภยโยว, เย อุปาสกา มม สาวกา คิหิ
โอทาทวสนา พุรฺหมจาริโน ปณจฺนนํ โอรมฺภาคิยานํ สลฺยโณชนานํ ปริกฺขยา โอบปาติกา ตตฺถ
ปรีนินฺพพายิโน อนาวตฺติธฺมฺมา ตสฺมา โลกาทิ.

ติฏฺฐจตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุ, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุณีโย, ติฏฺฐจฺนตฺ อุปาสกา คิหิ โอิทาทวสนา
พุรฺหมจาริโน. อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสโกปิ สาวโก คิหิ โอิทาทวสนโน กามโภคิ สาสนฺกโร
โอวาทปฏฺิกโร, โย ตินฺณณวิจฺจิกฺโข วิคตกถฺกถา เวสฺสารชฺชปฺตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสฺสเน วิหฺรณฺตีติ.
น ไช วจฺจ เอกํเยว สตํ น เทว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปณจ สตานิ, อถ ไช
ภยโยว, เย อุปาสกา มม สาวกา คิหิ โอิทาทวสนา กามโภคิโน สาสนฺกรอ โอวาทปฏฺิกโร
ตินฺณณวิจฺจิกฺขา วิคตกถฺกถา เวสฺสารชฺชปฺตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสฺสเน วิหฺรณฺตีติ.

ติฏฺฐจตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุ, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุณีโย, ติฏฺฐจฺนตฺ อุปาสกา คิหิ โอิทาทวสนา
พุรฺหมจาริโน, ติฏฺฐจฺนตฺ อุปาสกา คิหิ โอิทาทวสนา กามโภคิโน. อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส
เอกุปาสิกาปิ สาวิกา คิหิโน โอิทาทวสนา พุรฺหมจาริโน, ยา ปณจฺนนํ โอรมฺภาคิยานํ สลฺยโณชนานํ
ปริกฺขยา โอบปาติกา ตตฺถ ปรีนินฺพพายินิ อนาวตฺติธฺมฺมา ตสฺมา โลกาทิ ? น ไช วจฺจ เอกํเยว สตํ
น เทว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปณจ สตานิ. อถ ไช ภยโยว, ยา อุปาสิกา
มม สาวิกา คิหิโนโย โอิทาทวสนา พุรฺหมจาริโนโย ปณจฺนนํ โอรมฺภาคิยานํ สลฺยโณชนานํ ปริกฺขยา
โอบปาติกา ตตฺถ ปรีนินฺพพายินิโย อนาวตฺติธฺมฺมา ตสฺมา โลกาทิ.

ติฏฺฐจตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุ, ติฏฺฐจฺนตฺ ภิกขุณีโย, ติฏฺฐจฺนตฺ อุปาสกา คิหิ โอิทาทวสนา
พุรฺหมจาริโน, ติฏฺฐจฺนตฺ อุปาสกา คิหิ โอิทาทวสนา กามโภคิโน, ติฏฺฐจฺนตฺ อุปาสิกา คิหิโนโย
โอทาทวสนา พุรฺหมจาริโนโย. อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสิกาปิ สาวิกา คิหิโน โอิทาทวสนา
กามโภคินิ สาสนฺกรอ โอวาทปฏฺิกโร, ยา ตินฺณณวิจฺจิกฺขา วิคตกถฺกถา เวสฺสารชฺชปฺตฺตา
อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสฺสเน วิหฺรณฺตีติ ? น ไช วจฺจ เอกํเยว สตํ น เทว สตานิ น ตีณิ สตานิ น
จตฺตาริ สตานิ น ปณจ สตานิ, อถ ไช ภยโยว, ยา อุปาสิกา มม สาวิกา คิหิโนโย โอิทาทวสนา
กามโภคินิโย สาสนฺกรอ โอวาทปฏฺิกโร ตินฺณณวิจฺจิกฺขา วิคตกถฺกถา เวสฺสารชฺชปฺตฺตา
อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสฺสเน วิหฺรณฺตีติ.

[๑๙๖] สเจ หิ โภ โคตม อิมํ ฌมฺมํ ภวํเยว โคตโม อาราชโก อภวิสฺส, โน จ ไช ภิกขุ
อาราธกา อภวิสฺสํ, เอวมินํ พุรฺหมจริยํ อปริปฺปํ อภวิสฺส เตนฺจฺเคน. ยสฺมา จ ไช โภ โคตม อิมํ
ฌมฺมํ ภวญฺเจว โคตโม อาราชโก ภิกขุ จ อาราธกา, เอวมินํ พุรฺหมจริยํ ปรีปฺปํ เตนฺจฺเคน.

[๑๙๗] เสยยถาปี โภ โคตม คจคา นที สมุททนิมนา สมุททไปณา สมุททปพภารา สมุทท อาหจจ ตัญจติ, เอวเมวาย โภโต โคตมสส ปริสา สคณฺฐปพชิตา นิพพานนิมนา นิพพานไปณา นิพพานปพภารา นิพพาน อาหจจ ตัญจติ. อภิกกนฺต โภ โคตม, อภิกกนฺต โภ โคตม. เสยยถาปี นิกกุชชิตํ วา อุกกุชเชยย, ปฏิจจนฺนํ วา วิวเรยย, มุฬฺหสส วา มคฺคํ อัจจิกเขยย, อนนฺทกาเร วา เตลปชฺชิตํ ธาเรยย “จกฺขมฺนโต รูปานิ ทกฺขนฺตํ”ติ; เอวเมว โภตา โคตเมน อนนฺทปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภาวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจคามิ ธมฺมมฺเวย ภิกฺขุสํมมฺเวย, ลภเยยฺยาหํ โภโต โคตมสส สนฺติเก ปพพชฺชํ, ลภเยยฺยํ อฺปสมฺปทฺตํ โย โข วจฺจ อณฺณตฺตฺถิยปฺพพฺโพ อิมสฺมํ ธมฺมวินเย อากฺขชิติ ปพพชฺชํ อากฺขชิติ อฺปสมฺปทํ, โส จตฺตาริ มาเส ปริวสฺติ, จตฺนํ มาसानํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาเชนฺตํ อฺปสมฺปาเทนฺตํ ภิกฺขุภาวาย. อปฺปิ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตฺตา วิทิตฺตาติ. สเจ ภนฺเต อณฺณตฺตฺถิยปฺพพฺพา อิมสฺมํ ธมฺมวินเย อากฺขชฺชตฺตา ปพพชฺชํ อากฺขชฺชตฺตา อฺปสมฺปทํ จตฺตาริ มาเส ปริวสฺนฺติ, จตฺนํ มาसानํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาเชนฺตํ อฺปสมฺปาเทนฺตํ ภิกฺขุภาวาย. อนํ จตฺตาริ วสฺसानิ ปริวสฺสิสฺสามิ. จตฺนํ วสฺसानํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาเชนฺตํ อฺปสมฺปาเทนฺตํ ภิกฺขุภาวายาติ. อลตฺถ โข วจฺจโคตฺโต ปรีพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพพชฺชํ, อลตฺถ อฺปสมฺปทํ.

อจฺจรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา วจฺจโคตฺโต อทฺธมาสฺสฺปสมฺปนฺโน, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อฺปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทิ. เอกมฺนตํ นิสฺสินฺโน โข อายสฺมา วจฺจโคตฺโต ภควนฺตํ เอตทฺทวโจ “ยวตํ ภนฺเต เสเชน ฌาเณน เสชาย วิชฺชชาย ปตฺตพฺพํ, อนฺุปรตฺตํ ตํ มยา, อุตฺตริ จ เม³ ภควา ธมฺมํ เทเสตฺถ”ติ. เตนฺหิ ตวํ วจฺจ เทว ธมฺเม อุตฺตริ ภาเวหิ สมมฺเวย วิปสฺสนมฺเวย, อิมเฆ เต วจฺจ เทว ธมฺมา อุตฺตริ ภาวิตฺตา สมมฺเวย วิปสฺสนา จ อนนฺทธาตฺตฺถิเวชาย สํวตฺติสฺสนฺติ.

[๑๙๘] โส ตวํ วจฺจ ยาวเทว⁴ อากฺขชิสฺสสิ “อนนฺทวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจณฺเวยเยยฺม. เอโกปิ หุตฺวา พหฺวา อสฺสํ, พหฺวาปิ หุตฺวา เอโก อสฺสํ, อวิภาวํ ตโรภาวํ ตโรภฺกฺชํ ตโรปกากรํ ตโรปพฺพตํ อสฺชชฺมาโน คจฺเจเยยฺม, เสยยถาปี อากาเส; ปจฺจวิยฺปิ อุมฺมชฺชชฺนิมฺชชฺชํ กเรเยยฺม, เสยยถาปี อุกฺเก; อุกฺเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺเจเยยฺม, เสยยถาปี ปจฺจวิยฺ; อากาเสปิ ปลลฺงเกน กเมเยยฺม, เสยยถาปี ปกฺชี สกฺุณ. อิมเฆ จนฺทิมสฺสุริเย เอวํหิทฺธิเก เอวํมหานฺุภาเว ปาณินา ปริมเสเยยฺม ปริมชฺชเยเยยฺม, ยาว พฺรหฺมโลกาปี กาเยน วสํ วตฺเตยฺยน”ติ. ตตฺร ตเตรฺว สกฺุชิภพฺพตํ ปาปฺณิสฺสสิ สติ สติอายตเน.

(๑)

โส ตวํ วจฺจ ยาวเทว อากฺขชิสฺสสิ “ทิพฺพาย โสตฺธาตฺถยา วิสฺสุทฺถาย อตฺติกนฺตมานุสฺสิกาย อฺุภ สทฺเท สฺเณเยยฺม ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทฺูเร สนฺติเก จา”ติ. ตตฺร ตเตรฺว สกฺุชิภพฺพตํ ปาปฺณิสฺสสิ สติ สติอายตเน. (๒)

³ สී.,สยา,กั.อ. อุตฺตริ เม

⁴ อ. ยาวเท

โส ตฺวํ วจฺจ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสฺสึ “ปรสฺตตํ ปรปฺคฺคลํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชาเนยฺยํ: สราคํ วา จิตฺตํ “สราคํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, วิตราคํ วา จิตฺตํ “วิตราคํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ; สโทสํ วา จิตฺตํ “สโทสํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, วิตโทสํ วา จิตฺตํ “วิตโทสํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ; สโมหํ วา จิตฺตํ “สโมหํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, วิตโมหํ วา จิตฺตํ “วิตโมหํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ; สํชิตฺตํ วา จิตฺตํ “สํชิตฺตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ “วิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ “มหคฺคตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ “อมหคฺคตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ “สอุตฺตรํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ “อนุตฺตรํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ; สสมาหิตํ วา จิตฺตํ “สสมาหิตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ “อสมาหิตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ; วิมฺุตฺตํ วา จิตฺตํ “วิมฺุตฺตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยํ, อวิมฺุตฺตํ วา จิตฺตํ “อวิมฺุตฺตํ จิตฺตํ”ติ ปชาเนยฺยณฺติ. ตตฺร ตเตรฺว สกฺขิปพฺพตํ ปาปฺณิสฺสสฺสึ สติ สติอายตเน. (๓)

โส ตฺวํ วจฺจ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสฺสึ “อนเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺยํ. เสยฺยถิทํ ? เอกมฺปิ ชาตี เทวปิ ชาตีโย ติสฺโสปี ชาตีโย จตฺสฺโสปี ชาตีโย ปญฺจปี ชาตีโย ทสปี ชาตีโย วิสฺมปี ชาตีโย ตีสฺมปี ชาตีโย จตฺตาทิสฺมปี ชาตีโย ปญฺญาสมฺปิ ชาตีโย ชาตีสตมฺปิ ชาตีสทสฺมปี ชาตีสตสทสฺมปี อนเนกปี สํวฺภูกฺปเป อนเนกปี วิวฺภูกฺปเป อนเนกปี สํวฺภูกฺปเป ‘อมฺตฺราสี เหวํนาโม เหวํ โคตฺโต เหวํวณฺโณ เหวํมาหาโร เหวํสุขทุคฺคปฺปฏิสํเวที เหวํมายฺปริยฺนฺโต, โส ตโต จฺโต อมฺตฺร อุกฺปาที, ตตฺราราปาสี เหวํนาโม เหวํโคตฺโต เหวํวณฺโณ เหวํมาหาโร เหวํสุขทุคฺคปฺปฏิสํเวที เหวํมายฺปริยฺนฺโต, โส ตโต จฺโต อธิฏฺฐปฺนฺโน’ติ. อิติ สากาโร สอุทฺทสฺสํ อนเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺยณฺ’ติ. ตตฺร ตเตรฺว สกฺขิปพฺพตํ ปาปฺณิสฺสสฺสึ สติ สติอายตเน. (๔)

โส ตฺวํ วจฺจ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสฺสึ “ทิวฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน สตเต ปสฺเสยฺยํ จวมาเน อฺปฺปชฺชมาเน ทึเน ปณฺีเต สุวณฺเณ ทฺพพณฺเณ สฺคเต ทฺคฺคเต, ยถากมฺมุปเค สตเต ปชาเนยฺยํ ‘อิมํ วต โภณฺโต สตฺตา กายทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจฺีทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อฺปวาทกา มิจฺฉาทิวฺจฺจิกา มิจฺฉาทิวฺจฺจิกมฺสมาทานา, เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺคฺคตี วินิปาทํ นิรยํ อฺปปฺนฺนา. อิมํ วา ปน โภณฺโต สตฺตา กายทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจฺีทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อฺปวาทกา สฺมมาทิวฺจฺจิกา สฺมมาทิวฺจฺจิกมฺสมาทานา, เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สฺคตี สคฺคํ โลกํ อฺปปฺนฺนา’ติ. อิติ ทิวฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน สตเต ปสฺเสยฺยํ จวมาเน อฺปฺปชฺชมาเน ทึเน ปณฺีเต สุวณฺเณ ทฺพพณฺเณ สฺคเต ทฺคฺคเต, ยถากมฺมุปเค สตเต ปชาเนยฺยณฺ’ติ, ตตฺร ตเตรฺว สกฺขิปพฺพตํ ปาปฺณิสฺสสฺสึ สติ สติอายตเน. (๕)

โส ตฺวํ วจฺจ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสฺสึ “อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมฺุตตี ปญฺญาวิมฺุตตี ทิวฺจฺจเว ฐมฺเม สยํ อภินฺญา สจฺฉิกตฺวา อฺปสมฺปชฺช วิหเรยฺยณฺ’ติ. ตตฺร ตเตรฺว สกฺขิปพฺพตํ ปาปฺณิสฺสสฺสึ สติ สติอายตเนติ. (๖)

[๑๙๙] อถ โข อายสฺมา วจฺจโคตฺโต ภควโต ภาสีตํ อภินฺนฺทิตฺวา อนฺุเมทิตฺวา อฺภูจายาสนา ภควนฺตํ อภิวาทเตว ปทกฺขิณฺ กตฺวา ปกฺกามิ. อถ โข อายสฺมา วจฺจโคตฺโต เอโก วุปฺกภูจฺ อปฺปมตฺโต อาตานิ ปหิตฺโต วิหรนฺโต นจฺริสฺเสว, ยสฺสสตฺถาย กุลปฺตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา

อนคาริย์ ปพพชนฺติ, ตทนฺตตรํ พุรฺหมจฺริยปริโยสานํ ทิฏฺฐเจว ธฺมเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา
 อุปสงฺกมิตฺวา วิหาสิ, “ซีณา ชาติ, วุสฺตีํ พุรฺหมจฺริย์, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตยา”ติ อพฺภญาสิ.
 อถฺยตโร โข ปนายสฺมา วจฺจโคตฺโต อรหฺโต อโหสิ.

[๒๐๐] เตน โข ปน สมเยน สมพฺพุลา ภิกฺขุ ภควนฺโต ทสฺสนาย คจฺจนฺติ. อทฺทสา โข
 อายสฺมา วจฺจโคตฺโต เต ภิกฺขุ ทูรโตว อาคจฺจนฺเต; ทิสฺวาน เยน เต ภิกฺขุ เตนฺอุปสงฺกมิ;
 อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขุ เอตทโวจ “หนท กหํ ปน ตฺเมห อายสฺมนฺโต คจฺจนฺตา”ติ? ภควนฺโต โข มยํ
 อาวุโส ทสฺสนาย คจฺจมาติ. เตนหายสฺมนฺโต มม วจฺเนน ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทถ, เอวญจ
 วเทถ “วจฺจโคตฺโต ฆนฺเต ภิกฺขุ ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทติ, เอวญจ วเทติ ‘ปริจฺฉินฺโณ เม ภควา,
 ปริจฺฉินฺโณ เม สฺคโต”ติ. “เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขุ อายสฺมโต วจฺจโคตฺตสฺส ปจฺจสฺสโส. อถ โข
 เต ภิกฺขุ เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺโต อภิวาเทตฺวา เอกมนฺโต นิสฺสีทิสฺสุ.
 เอกมนฺโต นิสฺสินฺนา โข เต ภิกฺขุ ภควนฺโต เอตทโวจ “อายสฺมา ฆนฺเต วจฺจโคตฺโต ภควโต ปาเท
 สิริสา วนฺทติ, เอวญจ วเทติ ‘ปริจฺฉินฺโณ เม ภควา, ปริจฺฉินฺโณ เม สฺคโต”ติ. ปุพฺเพว เม ภิกฺขเว
 วจฺจโคตฺโต ภิกฺขุ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิต “เตวฺชิไซ วจฺจโคตฺโต ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหฺนฺนฺภาโว”ติ.
 เทวตาปี เม เอตมตฺถํ อารโหเส. “เตวฺชิไซ ฆนฺเต วจฺจโคตฺโต ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหฺนฺนฺภาโว”ติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิโต อภินฺนุทฺติ.

มหาวจฺจโคตฺตสฺสโต นินฺนฺจิตํ ตติยํ.

๓. มหาวจฺจโคตฺตสฺสตร

ว่าด้วยปริพาชกชื่อวจฺจโคตร สฺตรใหญ่

เรื่องกุศลธรรมและอกุศลธรรม

[๑๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยือกกระแต เขตกรุงราชคฤห์
 ครั้งนั้นแล ปริพาชกชื่อวจฺจโคตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่
 บ้านเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าพระองค์เคยสนทนากับท่านพระโคตมเป็นเวลานานมาแล้ว ขอประทานวโรกาส ขอท่าน
 พระโคตมโปรดแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ข้าพระองค์โดยย่อเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วจฺจะ เราจะแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ท่านโดยย่อ
 ก็ได้ เราจะแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ท่านโดยพิสดารก็ได้ แต่เราจักแสดงธรรมทั้งที่
 เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ท่านโดยย่อ ท่านจงฟัง จงใส่ใจ ให้ดี เราจักกล่าว”

วจฺจโคตรปริพาชก ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๑๙๔] “วัจฉะ โลกะเป็นอกุศล อโลกะเป็นกุศล โทสะเป็นอกุศล อโทสะเป็นกุศล โมหะเป็นอกุศล อโมหะเป็นกุศล รวมความว่า ธรรมที่เป็นอกุศลมี ๓ ประการ ธรรมที่เป็นกุศลมี ๓ ประการ ปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์) เป็นอกุศล ปาณาติปาตา เวรมณี(การงดเว้นจากการ ฆ่าสัตว์) เป็นกุศล

อทินนาทาน(การลักทรัพย์) เป็นอกุศล อทินนาทานา เวรมณี(การงดเว้นจากการลักทรัพย์) เป็นกุศล

กาเมสุมิฉฉาจาร(การประพฤตินิดในกาม) เป็นอกุศล กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี (การงดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม) เป็นกุศล

มุสาวาท(การพูดเท็จ) เป็นอกุศล มุสาวาทา เวรมณี(การงดเว้นจากการ พูดเท็จ) เป็นกุศล
 ปิสุณาวาจา(การพูดส่อเสียด) เป็นอกุศล ปิสุณาย วาจา เวรมณี(การงดเว้นจากการพูดส่อเสียด) เป็นกุศล

ผรุสวาจา(การพูดคำหยาบ) เป็นอกุศล ผรุสวาย วาจา เวรมณี(การงดเว้นจากการพูดคำหยาบ) เป็นกุศล

สัมผัปปลาปะ(การพูดเพ้อเจ้อ) เป็นอกุศล สัมผัปปลาปา เวรมณี(การงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ) เป็นกุศล

อภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) เป็นอกุศล อนภิชฌา(ความไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) เป็นกุศล

พยาบาท(ความคิดร้าย) เป็นอกุศล อพยาบาท(ความไม่คิดร้าย) เป็นกุศล

มิฉฉาทิฏฐิ(ความเห็นผิด) เป็นอกุศล สัมมาทิฏฐิ(ความเห็นชอบ) เป็นกุศล

รวมความว่า ธรรมที่เป็นอกุศลมี ๑๐ ประการ ธรรมที่เป็นกุศลมี ๑๐ ประการ

วัจฉะ เพราะภิกษุละตัณหาได้แล้ว ตัตตราภอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดตราภอนโคณไปแล้วเหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ จึงเป็นอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำ^๕เสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว^๖ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ”

พุทธบริษัทผู้ทำให้แจ้งวิมุตติ

[๑๙๕] วัจฉโคตรปริพาชกทูลถามว่า “ยกเว้นท่านพระโคตม ภิกษุแม้รูปหนึ่งผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตม ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ^๗ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มีอยู่หรือ”

5 -----

6 ๑-๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒ หน้า ๓ ในเล่มนี้

7 ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒๘ หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจฉะ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มิใช่มีเพียง ๑๐๐ รูป ๒๐๐ รูป ๓๐๐ รูป ๔๐๐ รูป ๕๐๐ รูป ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุ ภิกษุณีแม้รูปหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตม ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มีอยู่หรือ”

“ภิกษุณีทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเรา ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มิใช่มีเพียง ๑๐๐ รูป ๒๐๐ รูป ๓๐๐ รูป ๔๐๐ รูป ๕๐๐ รูป ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย อุบาสกแม้คนหนึ่งผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตม ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี เป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มีอยู่หรือ”

“อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี เป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย ยกเว้น อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี อุบาสกแม้คนหนึ่ง ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแก้แค้นแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา มีอยู่หรือ”

“อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความ แก้แค้นแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม อุบาสกแม้คนหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตม ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี เป็น โอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มีอยู่หรือ”

“อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี เป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว

บริโศคกาม ยกเว้นพวกอุบาสกผู้เป็น คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารีนี้ อุบาสกผู้เป็นคนหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตมผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโศคกาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแก้ตัวกล้า ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดาของตน มีอยู่หรือ”

“วัจฉะ อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโศคกาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแก้ตัวกล้า ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

การบำเพ็ญธรรมให้บริบูรณ์

[๑๙๖] วัจฉโคตรปริพาชกทูลถาม(ต่อไป)ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าท่านพระโคตมท่านนั้น ได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ แต่พวกภิกษุจักไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ และพวกภิกษุก็บำเพ็ญให้บริบูรณ์ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ และพวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกภิกษุนี้ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ และพวกภิกษุก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ทั้งพวกภิกษุนี้ก็บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และทั้งพวกภิกษุนี้ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์ เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุนี้ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้ เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุนี้ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาว ห่มขาว บริโศคกาม ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุนี้ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็น คฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว บริโศคกามก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุนี้ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว บริโศคกาม ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวก

อุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารีนี้ ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุที่นั้น พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกอุบาสก ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสก ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุที่นั้น พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารีนี้ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุที่นั้น พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์ เช่นนี้

แต่เพราะท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารีนี้ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุที่นั้น พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

วัจจโคตรปริพาชกขอบรรพชา

[๑๙๗] ข้าแต่ท่านพระโคตม แม่น้ำคงคามีแต่จะไหลหลังล้นไปสู่มหาสมุทร รวมกันอยู่ในมหาสมุทร แม้ฉันใด บริษัทของท่านพระโคตมซึ่งมีทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีแต่มุ่งไป ก้าวไป และดำเนินไปสู่นิพพาน บรรลุนิพพานอยู่ ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตม ทรงประกาศ ธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของท่านพระโคตมเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจจะ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส^๘ ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจจึงจะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุได้ หนึ่ง ในเรื่องนี้ เราคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบท ในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายพอใจก็จะให้

^๘ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘๒ หน้า ๘๓ ในเล่มนี้

บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ ข้าพระองค์จักขอยุ่ปริวาส ๔ ปี หลังจาก ๔ ปีล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายพอใจก็จะให้บรรพชาอุปสมบท เป็นภิกษุเถิด”

วัจฉโคตรปริพาชกได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว

สมถวิปัสสนา

ท่านพระวัจฉโคตรอุปสมบทแล้วไม่นาน คืออุปสมบทได้กึ่งเดือน ก็ได้เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผล ๓ เบื้องต่ำมีประมาณเท่าใดซึ่งบุคคลจะพึงบรรลุด้วย ญาณของพระเสขะ และด้วยวิชาของพระเสขะ⁹ ผลนั้นทั้งหมดข้าพระองค์บรรลุแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมที่ยิ่งขึ้นไปแก่ข้าพระองค์เถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วัจฉะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงเจริญธรรม ๒ ประการ คือ (๑) สมถะ (๒) วิปัสสนา ให้ยิ่งขึ้นไปเถิด ธรรม ๒ ประการ คือ (๑) สมถะ (๒) วิปัสสนา นี้ซึ่งเธอเจริญให้ยิ่งขึ้นไปแล้ว จักเป็นไปเพื่อรู้แจ้งธรรมชาติหลายประการ

อภิญญา ๖

[๑๙๘] วัจฉะ เธออาจจะหวังว่า “เราควรบรรลุอิทธิวิญญานแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏ หรือให้หายไปที่ใด ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือน ไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือต่ำลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำ ไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปที่ใด ใช้ฝ่ามือลูบลำดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ อันมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้”

เมื่อมีเหตุ¹⁰อยู่ เธอก็จักบรรลุความเป็นผู้สามารถในอิทธิวิญญานแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างนั้นได้แน่ (๑)

เธออาจจะหวังว่า “เราควรได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียง มนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์”

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอก็จักบรรลุความเป็นผู้สามารถในทิพโสตาตุดได้แน่ (๒)

เธออาจจะหวังว่า “เราพึงกำหนดรู้จิตของสัตว์ และบุคคลอื่นได้ด้วยจิตของตน คือ

จิตมีราคะก็รู้ว่า “จิตมีราคะ” หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่า “จิตปราศจากราคะ”

จิตมีโทสะก็รู้ว่า “จิตมีโทสะ” หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่า “จิตปราศจากโทสะ”

จิตมีโมหะก็รู้ว่า “จิตมีโมหะ” หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่า “จิตปราศจากโมหะ”

จิตหดหู่ก็รู้ว่า “จิตหดหู่” หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่า “จิตฟุ้งซ่าน”

⁹ วิชาของพระเสขะ ในที่นี้หมายถึงสามัญญผล ๓ เบื้องต่ำ (คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล และ อนาคามิผล) อีกนัยหนึ่งหมายถึงมรรคบัญญัติอันถึงลักษณะของพระเสขะ (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๙๗/๑๔๘, ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๑๙๗/๑๑๓)

¹⁰ เหตุ ในที่นี้หมายถึงอภิญญา ฌานที่มีอภิญญาเป็นฐาน พระอรหัต หรือการเห็นแจ้งพระอรหัต (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๙๘/๑๔๙)

จิตเป็นมหัคคตะ¹¹(จิตถึงความใหญ่)ก็รู้ว่า “จิตเป็นมหัคคตะ” หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่า “จิตไม่เป็นมหัคคตะ”

จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า “จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า” หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า “จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า”

จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่า “จิตเป็นสมาธิ” หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่า “จิตไม่เป็นสมาธิ”

จิตหลุดพ้นก็รู้ว่า “จิตหลุดพ้น” หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ว่า “จิตไม่หลุดพ้น”

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอก็จักบรรลุความเป็นผู้สามารถในเจโตปริยญาณนั้นได้แน่ (๓)

เธออาจจะหวังว่า “เราควรระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัป¹²เป็นอันมากบ้างว่า “ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้” เราชระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้”

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอก็จักบรรลุความเป็นผู้สามารถในบุพเพนิวาสานุสสติญาณนั้น ได้แน่ (๔)

เธออาจจะหวังว่า “เราควรเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วิชิตุจริต และมโนสุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก¹³ แต่หมู่สัตว์ที่ ประกอบกายสุจริต วิชิตุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิด ในสุคติโลกสวรรค์” เราเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและ ไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไป ตามกรรมอย่างนี้แล”

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอก็จักบรรลุความเป็นผู้สามารถในจตุปปาทญาณนั้นได้แน่ (๕)

วิจณะ เธออาจจะหวังว่า “เราควรทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอก็จักบรรลุความเป็นผู้สามารถในอัสวักขยญาณนั้นได้แน่” (๖)

[๑๙๙] ครั้งนั้น ท่านพระวัจจโคตรขึ้นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนัก ได้ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่

¹¹ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๐ หน้า ๒๑ ในเล่มนี้

¹² ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

¹³ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕ หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ได้รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป¹⁴”

ท่านพระวัจจโคตรได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

[๒๐๐] สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากพากันไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ท่านพระวัจจโคตรได้เห็นภิกษุเหล่านั้นกำลังเดินมาแต่ไกล จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นจนถึง ที่อยู่ แล้วถามว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านกำลังจะไปไหนกัน”

ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ พวกเราจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค”

ท่านพระวัจจโคตรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอพวกท่านจงถวายอภิวาทพระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และจงกราบทูลอย่างนี้ ตามคำของกระผมว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชื่อวัจจโคตรขอถวายอภิวาท พระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และขอกราบทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติ¹⁵พระผู้มีพระภาคแล้ว ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติพระสุคตแล้ว”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระวัจจโคตร ขอถวายอภิวาทพระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และขอให้กราบทูลอย่างนี้ว่า “ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติพระผู้มีพระภาคแล้ว ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติ พระสุคตแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของภิกษุชื่อวัจจโคตรด้วยจิตของเรา ก่อนแล้วว่า “ภิกษุชื่อวัจจโคตรเป็นผู้มีวิชา ๓ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก” แม้เทวดาทั้งหลายก็บอกเนื้อความนี้แก่เราแล้วว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ภิกษุชื่อวัจจโคตรเป็นผู้มีวิชา ๓ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาวัจจโคตตสูตรที่ ๓ จบ

¹⁴ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๖ หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

¹⁵ ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติ ในที่นี้หมายถึงพระเถระพยากรณ์หรือหัตถผลโดยสังเขป เพราะผู้เป็นพระชินาสพฺทิวว่าได้ปรนนิบัติพระผู้มีพระภาคแล้ว (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๐๐/๑๔๙)